

Șerban Toader

Daoism: istorie, zei, scripturi

Cu o traducere revăzută
a Cărții despre Dao și virtuțile sale

Prefață de Irina Ivașcu

TREI

Cuprins

<i>Prefață</i> (Irina Ivașcu)	11	
<i>Scurtă povestire daoistă</i>	23	
<i>Introducere</i>	29	
I. Gândirea daoistă. Context istoric și social anterior		
dinastiei Qin (221–206 î.Hr.). Filosofie		
<i>jia</i> 家vs religie <i>jiao</i> 教	33	
II. Primele mișcări și comunități daoiste.		
Credințe, practici și țeluri.....	38	
III. Fundamentul teologic al Daoismului timpuriu	59	
IV. Perioada de maturizare a scrierilor		
și a practicilor daoiste. Personaje și scrieri ale		
perioadei dintre dinastia Han de Răsărit și dinastia Tang		63
V. Fondarea sistemului teoretic al credinței în zei:		
„Dao al Elixirului de Aur”	72	
VI. Învățătura lui Lao zi propagată		
de „Dao al (Școlii) Louguan”	75	
VII. Reforma lui Kou Qianzhi.		
Inițierea „Noului Dao al Maeștrilor Cerești”	78	
VIII. Alți reformatori: Lu Xiujing și Tao Hongjing	82	

IX. Înflorirea Religiei Daoiste în Sui, Tang și Cele Cinci Dinastii. Emergența mișcării „Dao al Alchimiei Interne”	89
X. Evoluția Religiei Daoiste în aria credințelor	95
XI. Apariția mișcării „Dao al Elixirului de Aur” a lui Zhongli Quan și Lü Dongbin.....	102
XII. Un rezumat al evoluției Daoismului în înfloritoarea epocă Tang	105
XIII. Daoism versus Budhism sub puterea imperială	113
XIV. După prospera dinastie Tang	118
XV. Dezvoltarea teoriei „Dao al Elixirului” de către Chen Tuan și Zhang Boduan	128
XVI. Alte mișcări daoiste din epoca Song și posterioare acesteia.....	131
XVII. „Dao al Orezului” în dinastia mongolă Yuan.....	137
XVIII. Editarea <i>Yunji qiqian</i> de către Zhang Junfang și revizuirea <i>Canonului Daoist</i> în Song, Jin și Yuan.....	139
XIX. Daoismul în epocile Ming și Qing, în perioada postimperială și în contemporaneitate.....	143
XX. Elemente de panteon daoist. Zeități, atribuții și ierarhii celeste	154
Anexa 1. <i>Daode jing</i> 道德經, „Cartea despre Dao și virtuțile sale”	165
Anexa 2. <i>Yinfu jing</i> 陰符經, „Scriptura tainicei armonizări”	220

Anexa 3. <i>Gaoshang Yuhuang Xin yin miao jing</i> 高上玉皇心印妙经, „Minunata scriptură a sigiliului inimii de Supremul Împărat Jad”; <i>Taishang Laojun zuo shisi zi yangsheng jue shiyi</i> 太上老君作十四字养生诀释义, „Explicarea sensului formulei din 14 ideograme pentru cultivarea vieții a Venerabilului Nobil Suprem”	226
Anexa 4. Practicile intime	266
 TABEL CRONOLOGIC AL DINASTIILOR.....	307
HARTĂ	309
Bibliografie generală.....	310

Prefață

În Occidentul contemporan, pe fondul sentimentului de alienare generat de o lume tot mai tehnologizată, în care roboții și inteligența artificială produc angoase apocaliptice, mulți oameni, desprinși de propriile rădăcini culturale și religioase, își îndreaptă cu speranță privirea către înțelepciunea Orientului și către practici precum *qigong*, *taiji* sau *yoga*, menite să cultive suflul vital (*qi*). În peisajul cultural românesc, în care căutarea unor metode alternative de regăsire a plenitudinii spirituale prin explorarea practicilor ezoterice orientale nu este mai puțin avidă decât în Occident, cartea lui Șerban Toader acoperă o lipsă într-un spațiu care nu este încă nici pe departe suficient explorat. Demersul său, de a oferi cititorului român o scurtă istorie a religiei daoiste, este foarte îndrăzneț. Prima dată când mi-a arătat manuscrisul, am fost extrem de surprinsă de curajul său de a porni într-o întreprindere atât de complexă și dificilă, fără a se teme de etalonul trasat de nume mari ale Daoismului ca Isabelle Robinet, Livia Kohn sau Henri Maspero. Opera magistrală a unor astfel de sinologi de renume este în măsură să ne intimideze pe oricare dintre noi, cei care ne dedicăm studiului Daoismului și gândirii chineze în general, făcându-ne să ne limităm la traducerea operelor monumentale ale unor astfel de autori din limbile engleză sau franceză. Cu toate acestea, despre nicio operă

nu se poate spune că este desăvârșită și exhaustivă, mai ales când vorbim de fenomene în evoluție, așa cum este Daoismul și oricare dintre religiile încă vii.

Șerban Toader a hotărât ca în această lucrare să ofere publicului român o perspectivă de ansamblu asupra subiectului, trecută prin filtrul propriei sale experiențe, acumulată de-a lungul a numeroși ani de studiu teoretic, de predare în mediul universitar, dar și de contact direct cu practicile daoiste. Lucrarea se adresează deopotrivă filologilor și specialiștilor interesați de rigoarea teoretică, dar și publicului larg, datorită stilului clar și accesibil, care îmbină simplitatea expunerii cu rigoarea filologică. Se poate spune că se situează astfel în tradiția curentului inițiat de sinologi ca Livia Kohn sau Russell Kirkland în cercetarea Daoismului, care se distinge în mod deosebit prin îmbinarea fineții analizei teoretice bazate pe surse antice, dar și moderne, cu imersiune în realitatea vie a practicii tehnicilor daoiste de cultivare de sine. Chiar dacă nu s-a angajat întotdeauna în mod activ și sistematic în practicile daoiste, s-a străduit să mențină mereu un contact direct cu adepții Daoismului din țară și de peste hotare și cu lumea chineză în general, fie prin călătoriile și stagiile de specializare din China, fie prin legătura cu comunitatea chineză din România.

Tendința de revalorizare a dimensiunii practice, a evoluției Daoismului ca religie și a manifestărilor sale vii în lumea contemporană a apărut extrem de târziu în studiile sinologice, marcate de influența atitudinii neoconfucianiștilor din Song și Ming, care respingeau practicile religioase și credințele populare ale Daoismului ca superstiții, valorizând în mod exclusiv latura filosofică a acestuia. Această atitudine a fost alimentată în continuare de misionarii creștini, care, deși au încercat să

combată Neoconfucianismul — pe care îl considerau o deviere de la Confucianismul original și în care căutau germenii monoteismului — împărtășeau totuși aceeași atitudine față de Daoismul religios și Budhism. Această atitudine de marginalizare a Daoismului religios, continuată odată cu instituirea Republicii Populare de către regimul comunist ostil religiilor, a început să se schimbe de abia la sfârșitul anilor '70, sub influența unor sinologi de renume ca Livia Kohn, Isabelle Robinet, Russell Kirkland, Fabrizio Pregadio și alții.

Pentru a sublinia și mai mult relevanța volumului și contribuția pe care o aduce la popularizarea gândirii chineze în România, se impune să expunem pe scurt câteva date biografice despre autor. Șerban Toader este un reprezentant important al școlii sinologice din România, care a beneficiat de formare din partea unor sinologi extrem de valoroși și erudiți, precum Florentina Vișan, dar și a altor orientaliști remarcabili, cum ar fi directorul fostului institut Sergiu Al-George, Radu Bercea. A lucrat mulți ani ca cercetător în cadrul acestui institut, iar în prezent este lector la Universitatea Transilvania din Brașov, în cadrul căreia a încercat să impulsioneze în mod special studiul Daoismului, nu doar prin înființarea unui curs de Daoism, ci și prin încurajarea și îndrumarea studenților în redactarea de lucrări de licență în domeniu. De altfel, redactarea prezentului volum se bazează în parte pe cursurile elaborate pentru studenți, ceea ce i-a permis să se concentreze pe formularea unor idei clare, ușor de înțeles, care să sintetizeze esența traiectoriei de dezvoltare a Daoismului.

Una dintre cele mai importante realizări ale sale a fost atragerea, în vara anului 2025, a Conferinței Internaționale

de Studii Daoiste la Universitatea Transilvania din Brașov, conferință organizată în fiecare an de Livia Kohn, oferind astfel o ocazie unică cercetătorilor în domeniu din România, dar și iubitorilor Daoismului în general, de a participa în mod direct la cel mai important eveniment la nivel internațional cu lucrări teoretice, dar și cu numeroase workshopuri de qigong sau astrologie chineză. În plus, Șerban Toader este autorul a numeroase cărți de specialitate dedicate Daoismului și autorul traducerii celui mai important text daoist antic — cartea *Laozi* — din limba chineză veche, cu ilustrații din textul comentatorului clasic din dinastia Han, Heshang Gong (Înțeleptul de pe malul râului), ce stă la baza tradiției interpretative religioase. Cu toate că există și alte traduceri ale textului în limba română, aceasta, alături de traducerea erudită a lui Dinu Luca, sunt indubitabil cele mai pertinente traduceri ale lucrării.

Dincolo de realizările sale teoretice în domeniu, în ceea ce privește dimensiunea practică, se poate spune că autorul este un cunoscător „din interior” al civilizației chineze și al Daoismului. Pentru a dobândi o astfel de privire din interior, s-a dedicat studiului limbii și civilizației chineze antice, dar și moderne, în cadrul universitar din țară și în China. Însă nu s-a limitat doar la studiul din cărți, între cei patru pereți ai unei camere de cămin, ai unei săli de universitate sau ai unei biblioteci, ci a călătorit în China, în regiunile cu tradiție daoistă, în căutarea de temple în care a avut ocazia să interacționeze direct cu călugări daoiști și să intre în contact cu tradiția vie. La fel și în țară, a menținut un contact strâns cu practicanți ai tehnicilor de cultivare de sine daoiste, dar și cu comunitatea chineză din București și templul chinez

din Colentina, un templu sincretic în care Daoismul se împletește cu Budhismul. Aceste contacte sunt extrem de semnificative din perspectiva fenomenului de hibridizare culturală, un element caracteristic pentru evoluția modernă a religiei daoiste, atât în patria sa, cât și peste hotare, unde interacțiunea dintre tradiții spirituale diferite devine și mai evidentă, iar amalgamul cultural ajunge la apogeu, având în vedere că printre „adeptii” templului se numără indivizi de diferite naționalități.

De altfel, unul dintre meritele deosebite ale lucrării constă în special în încercarea autorului de a-și aduce investigația până în vremea noastră, spre deosebire de alte lucrări de referință din domeniu, cum este *Istoria Daoismului* a lui Isabelle Robinet, a cărei traducere în limba română, publicată în 2012, ajunge doar până în secolul al XIV-lea, sau lucrarea de referință a lui Maspero (disponibilă în limbile franceză și engleză), care este dedicată în special perioadei antice și nu merge mai departe de secolul al XI-lea. În ceea ce o privește pe Livia Kohn, aceasta merge cu studiul până în epoca modernă și contemporană, astfel că opera ei acoperă o arie extrem de vastă. Neajunsul ei se află în faptul că este împărțită în numeroase opere, cu un caracter mai degrabă „modular”, în care fiecare aspect este analizat în mod exhaustiv, ceea ce face mai dificil accesul publicului nespecialist, care nu este dispus să consume un volum extrem de mare de timp pentru a înțelege fenomenul daoist în totalitatea sa, ca să nu mai vorbim de faptul că în prezent nu există traduceri în limba română ale operei ei. Noutatea pe care o aduce lucrarea lui Șerban Toader în raport cu aceasta este capacitatea de a sintetiza un volum mare de informație într-o lucrare de dimensiuni nu foarte extinse,

totuși suficient de mari pentru a oferi o perspectivă solidă asupra Daoismului.

Lucrarea pornește de la premisa că Daoismul religios este o parte integrantă a fenomenului daoist, care nu poate fi despărțită de fundamentele filosofice, așa cum au încercat adepții New Age, urmând tradiția deschisă de ne-ocufucianiști și de comuniști în China, în încercarea de a oferi o ideologie universală, „antiseptică”, amorală, lipsită de ierarhii ecleziastice și imperative morale. Cu toate acestea, la începutul lucrării face distincția dintre așa-zisul „Daoism filosofic” (daojia) și „Daoismul religios” (dao-jiao), o precizare terminologică importantă. În aspectul său filosofic, Daoismul antic, ca de fapt toate așa-numitele „școli filosofice” antice care au înflorit în perioada Statelor Combatante (475–221 î.Hr.), este un construct *a posteriori*, deoarece încadrarea diverselor gândiri în curențe filosofice s-a realizat în realitate abia în dinastia Han, mai exact între secolele al II-lea î.Hr. și I d.Hr. Un alt moment extrem de important în definirea acestei „rupturi” dintre dimensiunea filosofică și dimensiunea religioasă de mai târziu s-a produs în jurul secolului al III-lea d.Hr., în epoca Wei-Jin, când numele lui Laozi și Zhuangzi au fost pentru prima dată asociate în mod sistematic; până atunci, acest curent de gândire era cunoscut mai degrabă sub denumirea de Lao-Huang (de la Laozi și Împăratul Galben, Huang Di, zeitate a panteonului și patron al medicinei tradiționale).

Cele două tipuri de Daoism, Huang-Lao și Lao-Zhuang, stau la baza celor două curențe, filosofic și religios. O altă precizare importantă referitoare la denumirea doctrinei daoiste în limba chineză este că dincolo de cei doi termeni specializați pentru denumirea aspectului filosofic și a celui religios, mai există alți doi termeni în a căror denumire

apare termenul Dao și care ar putea produce confuzie în mintea cititorului neavizat. Este vorba de cele două mari sinteze ale celor trei doctrine principale ale Chinei, două autohtone și una de import: Daoismul, Confucianismul și Budhismul, care au ajuns să fie cunoscute în Occident sub denumirea consacrată de Feng Youlan, și anume: Neodaoism (sec. III–IV) și Neoconfucianism (sec. XI). De fapt, ambele curente se disting prin caracterul lor sintetic și nu trebuie identificate nici doar cu Daoismul, primul, nici doar cu Confucianismul, cel de-al doilea. În plus, așa-numitul Neoconfucianism este de fapt cunoscut în China sub denumirea de „Învățătura despre Dao” (Daoxue), de unde și posibila confuzie terminologică cu Daoismul. Așadar, subiectul cărții de față este în primul rând Daoismul religios (Daojiao), care cuprinde însă și elemente filosofice (Daojia), dar și elemente ale „Neodaoismului” (mai exact „Școala Misterului”) și interacționează cu „Învățătura lui Dao” (Neoconfucianismul, mai exact „Școala Principiului” din Song și Ming).

Lucrarea începe cu definirea termenului Dao (cale, metodă, rostire, Realitatea Ultimă, principiu prim) și cu textele fondatoare ale lui Laozi și Zhuangzi din epoca Statelor Combatante. Continuă cu apariția primelor curente religioase în dinastia Han de Răsărit (sec. II d.Hr.): „Dao al Celor Cinci Banițe de Orez”, fondată de Zhang Daoling în Sichuan, și „Dao al Păcii Supreme”, condusă de Zhang Jiao, care a generat „Revolta Turbanelor Galbene” (184 î.Hr.), o insurecție țărănească de amploare, cu scopul de a instaura o nouă eră.

Continuă cu perioada de maturizare și sistematizare (220–285 d.Hr.) când apar, în sud, școala „Comoara Spiritului” (Lingbao) și școala „Puritatea Superioară”

(Shangqing). Tot în această perioadă apar textele talismanice și cele despre comunicarea cu spiritele. În nord, reprezentativ este textul alchimic *Maestrul care îmbrățișează simplitatea (Baopuzi)* al lui Ge Hong, care unifică practicile alchimice de căutare a elixirului extern cu codurile etice confucianiste. Tot în nord se remarcă Kou Qianzhi, inițiatorul unei reforme a „Căii Maeștrilor Cerești” (fostul „Dao al Celor Cinci Banițe de Orez”), care introduce elemente budhiste și de ritual confucianist. Printre elementele budhiste introduse de Kou Qianzhi (mai exact indiene, dar preluate pe filieră budhistă), se află retribuiția karmică și reîncarnarea.

Important de remarcat este aici fuziunea Daoismului cu Budhismul. De fapt, în dinastia Han, cândva în jurul secolului I d.Hr., când Budhismul a pătruns pentru prima oară în China, acesta a fost confundat cu Daoismul, în special cu „Școala Misterului” (așa-numitul Neodaoism), fapt decisiv pentru traiectoria de dezvoltare a ambelor doctrine religioase. După ce depășește faza inițială de asimilare cu Daoismul și faza a doua, de consolidare pe propriile baze doctrinare (indianizare), Budhismul din China ajunge la maturitate prin sinizarea sa autentică, acest lucru ducând la apariția școlilor autohtone. În tot acest proces, relația sa cu Daoismul este extrem de importantă, între cele două stabilindu-se o permanentă acțiune și interacțiune.

O altă realizare importantă din această epocă este clasificarea scripturilor daoiste, realizată de Lu Xiujing, după modelul canonului budhist „Tripitaka” (cele trei coșuri), numite în context daoist „San Dong” (cele trei grote). O altă sinteză remarcabilă, care include, alături de Budhism, elemente confucianiste, este tradiția Maoshan, fondată de Tao Hongjing.

Expunerea continuă cu Epoca de Aur, sub dinastiile Sui și Tang (581–907), în care Daoismul se bucură de patronaj imperial, împărații Tang declarându-se descendenți ai lui Laozi. În această etapă, călugări iluștri din tradiția Maoshan, precum Sima Chengzhen, au dezvoltat practici meditative, printre care „șederea în uitare” (*zuowang*), cu integrare de elemente budhiste. În paralel, Du Guangting a unificat și standardizat ritualurile daoiste, ale căror norme sunt folosite și astăzi. O dezvoltare extrem de importantă din această epocă o reprezintă evoluția practicilor de cultivare de sine, de la căutarea longevității și nemuririi prin practici externe, de fabricare a elixirului nemuririi în laboratoare alchimice, la practicile de cultivare internă, prin rafinarea suflului vital *qi*. Astfel, alchimia se scindează în două ramuri: alchimia externă sau „cinabrul exterior” (*waidan*) și alchimia internă sau „cinabrul interior” (*neidan*). Tranziția către alchimia internă apare ca urmare a numeroaselor cazuri de îmbolnăviri și decese prin intoxicare. O teorie fascinantă referitoare la modul în care a avut loc această evoluție de la alchimie externă la alchimie internă, la care autorul nu face însă referire, este cea a cercetătorului japonez Yoshiro Saeki care, într-o lucrare despre Monumentul Nestorian din Xi'an, face niște speculații interesante cu privire la posibila influență a creștinismului oriental, pătruns în această epocă în China (dinastia Tang, sec. VII), asupra Daoismului. Conform acestor speculații, spiritualizarea procesului alchimic ar fi avut loc ca urmare a acestei influențe creștine, fapt care, chiar dacă nu este verificabil și poate nici real, este extrem de semnificativ din perspectiva modului în care funcționează interferențele culturale în procesul de modelare a religiilor.

Fondatorii alchimiei interne sunt considerați a fi maestrii Zhongli Quan și Lü Dongbin (doi dintre Cei Opt Nemuritori). Ei sunt cei care au teoretizat cultivarea elixirului în interiorul corpului, folosind ca „materii prime” elementele principale ale propriei ființe, cunoscute și sub denumirea de „cele trei comori”: esența (*jing*), suflul vital (*qi*) și spiritul (*shen*). De altfel, Lü Dongbin este, conform supozițiilor lui Saeki, unul și același cu Lü Xiuyan, cel care ar fi caligrafiat textul de pe Stela Nestoriană.

Urmează tradițiile din Song, Jin și Yuan (960–1368). În această epocă, în sud, alchimia internă este dezvoltată de Zhang Boduan, autorul tratatului ermetic *Wuzhen pian*, a cărui tradiție pune accentul pe cultivarea „forței vitale” (*ming*) înaintea „naturii primordiale” (*xing*). Este vorba de două concepte fundamentale ale Daoismului din această epocă: primul, *ming*, este asociat în general cu partea mai „grosieră”, mai substanțială a ființei umane, care include „esența” (*jing*) și „suflul vital” (*qi*); cel de-al doilea, *xing*, este în general asociat cu partea mai „subtilă”, adică „spiritul” (*shen*). Școala sudică se diferențiază prin prioritatea acordată lui *ming*, ceea ce implică o abordare asemănătoare celei „gradualiste” în Buddhism, opusă ideii de iluminare subită, care începe cu practici psihofizice de cultivare a suflului vital. În contrast cu aceasta, cea mai importantă școală nordică — „Dao al Autenticității Complete” (Quanzhen Dao), fondată de Wang Chongyang — pune accent pe cultivarea simultană a „naturii” și a „forței vitale”, pe viața monahală, celibat, asceză și meditație. O altă trăsătură semnificativă a acestei școli este sinteza celor „trei religii” (Daoism, Confucianism și Buddhism), care însă deja nu mai reprezintă o noutate.